

Oskar Lutsu müüti loov „Kevade“

Tiina Kivits

24. veebruaril koos Eesti Vabariigi aastapäevaga tähistab sünnipäeva ka Palamuse muuseum.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 24. veebruari 1977. aasta korraldus andis õiguse Palamuse koolimuuseumi moodustamiseks.

Tegusalt möödus kümme aastat. Avamine toimus Oskar Lutsu 100. sünniaastapäeva tähistamise raames 1987. aasta jaanuarikuu krõbekülmal talvapäeval.

Teiste seas ilmus kohalikus lehes Punalipp Ardi Kivimetsa kirjutis: „... On tunda iidsete mälestuste hõngu. Palkide seintel väreleb paigalpüsimatult aeg. Tuttavlikult armas on see koolimaja Palamusel. ... Siit käisid sisse ja välja uustulnukad, uude kevadesse minejad. Sellest kihelkonnakoolist said tarkust esimesteks tiivasirutusteks tõsised, päris maamehe pojad ja tütreid. ...“

Kes need meie lemmikkangelased „Kevadest“ tegelikult olid? Selle üle on arutletud palju.

Järgnevas katkes Lutsu mälestustest avaldub ilmekalt ühe peategelase, koolipoiss Oskari tagasihoidlik karakter.

„Naasklipea läheb kooliõpetaja tuppa ja mina sellal tõesti ei tea, mida peale hakata oma isikuga... Surun enda nurka ja vahin sealt välja nagu siil põõsast...tean ainult niipalju, et tükk elurõõmu jälle on näpatud mu küljest. Isa tuleb kooliõpetaja Roose toast, raputab mind käisest ja läheb oma teed. ... Püüan asetuda sinna ja tänna pingile, aga ei saa, sest kõikjal on kohad juba täis. Köster on juba kantslis, käes mingisugune raamat, aga mina hiilin kooliruumis ringi nagu rott, keda taga aetakse. Mõned, pagan võtaks, juba turtsatavad. Viimaks sosistab keegi lopsakate juusetega poiss: „Tule siia!“ Istun veidi kääras, ent siiski istun ega paista teistele nii väga silma.“

Nõnda on meenutanud Oskar Luts esimest koolipäeva Palamuse kihelkonnakoolis.

Keele- ja kirjandusteadlase Karl Mihkla mälestustes oli Oskar lapsepõlves terane, vaiksloomuline, aravõitu ja tagasihoidlik poiss.

Sarnaselt võiks iseloomustada Arnot „Kevades“, kes oli endassetõmbunud, nukrameelne, õrna hingega unistaja, ka heasüdamliku, pehme ja tasase loomuga. Lutsu võiks õigustatult pidada Arno algkujuks.

Hingepõhjas oli ta lüürik – nõnda on iseloomustanud Lutsu keeleteadlane ja kirjanik Juhan Peegel.

Kuid koolikaaslane Alfred Teppan on öelnud, et Arno tegelaskuju ei vasta väga Oskari iseloomule, kes oli koolis olnud hoopis keevaverelisem ja Tootsi nii mõnegi triki juures assisteerinud.

Kui Lutsult kord küsitud, et miks ta oma tempe teeb, kostnud vastuseks, et ega Tootski teadnud, miks ta neid teeb.

Kirjandustegelane August Alle on iseloomustanud Lutsu suhet oma tegelastega väga tabavalt: „Oskar Lutsul on kaks palet: üks, mis Tootsi laia suuga paunverelikult

jahvatab, naerab, irvitab ja oma tegelastele kavalasti kanda taha paneb, ja teine, kurb-sentimentaalne, mis ohkab ja nukraid kirju Maarjale kirjutab.“ (novell „Kirjad Maarjale“)

Arno kaudu on kirjanik „Kevades“ andnud edasi oma sentimentaalsema poole.

Ta leiab, et elu ja luule on ise asjad. Nõnda peab ka ütlema, et „Kevade“ tegelased ja nende algkujud on erinevad inimesed, kuigi ühed on teistele eeskujuks olnud.

Luts võttis tegelastelt teatavad isikupärased jooned ja lõi neist kirjanduslikud kujud, käies nendega vabalt ümber.

„Kevade“ populaarsus põhinebki suuresti tema tegelastel, kes tunduvad tõeliselt elavad, tegelikkusest võetud. Kirjanik suhtub oma tegelastesse sooja südamlikkusega, nad on talle lähedased, ta kuulub nende hulka ja on üks neist.

Meeldejäävate tegelaskujude loomist on võimaldanud kirjaniku meisterlik huumor inimhinge põhikihtide esiletoomisel.

Kultuuriloolane Aivar Kull leiab, et „Kevade“ aegumatu võlu peamiseks põhjuseks ongi arhetüüpsete hingeseisundite kaasakiskuvad kirjeldused.

Lutsul oli harukordselt vastuvõtlik ja tähelepanelik silm elu pisisündmuste ja inimeste, eriti nende koomilise külje jälgimisel. Tal oli oskus neid armastuse ja osavõtmisega kujutada.

Varjundirikkalt on tabatud koolipoiste psühholoogia.

Luts on loonud orgaaniliselt nii huvitavad ja täpsed karakterid kui ka situatsioonid.

„Kevade“ karakterid on väljunud raamatust ja muutunud tegelasteks uutes lugudes-legendides ning igapäevaelus. Neist on saanud müütilised kangelased.

Nende karakterid on leidnud kõlapinna kogu ühiskonnas. Tänapäevalgi võrreldakse koolikaaslast „Kevade“ tegelastega.

Neid on kasutanud oma sõnavõttudes ka tuntud ühiskonnategelased, kes väärivad meenutamist Eesti Vabariigi tähtpäeva künnisel.

Eesti Vabariigi president Lennart Meri on võrrelnud oma kõnes taasiseseisvunud Eesti Vabariiki haige Arnoga. „Kui mõtlen Eesti Vabariigile, mõtlen kopsupõletikus Arnole – Oskar Lutsu Arnole –, kelle voodi ääres valvas vanaema ja mõtles möödunud sajandi vormis demokraatia rohujuure tasandil. Arno, ruttan teile kinnitama, sai terveks ja saab ka meie päevil terveks. Aga mida mõtles ja kuidas mõtles Arno vanaema? Lubage, et tuletan teile meelde tema liigutavalt lihtsaid ja hämmastavalt tänapäevaseid mõtteid: „Seemnetagavara oli külimitutäis otri ja teine ube. Külva!“

Järgneb paarkümmend rida „Kevade“ refereerimist/tsiteerimist ja uhke resüme: „Niisiis, Oskar Luts õpetab meile, kui tähtis on pidev dialoog meie tänase päeva ja eilse poliitilise kogemuse vahel, kui tähtis on dialoog Eesti poliitilisel maastikul rohujuurte, põõsarinde ja suurte tammede vahel... Küll siis ka Arno tõuseb haigevoodist ja me tunneme tema palgejoontes ära Eesti Vabariigi.“

1998. aastal on leidnud kirjanik ja diplomaat Jaak Jõerüüt: „Oskar Lutsu on just seepärast asjakohane tsiteerida, et tema on läbi pilganud 1920–30ndate Eesti kõik moenarrused ja trendikäsud nii väikelinna agulirahva kui Tallinna äritippude tasemel.“

„Kevade“ jõulisemaid väljundeid on toimunud 21. sajandi algul, kui teose tegelasi püütakse igal võimalikul ja võimatul juhul rakendada päevapoliitika teenistusse.

„Kevade“ karakteritega on võrreldud isegi kogu Eesti riigi käitumist.

Siim Kallas on tundnud Eesti peaministrina muret, „...kas Eesti hakkab Euroopas meenutama rohkem Tootsi või Kiirt“.

„Kevade“ tugev müüti loov mõju avaldub jätkuvas arutelus algkujude üle. Ilmuvad uued Lutsu triloogia väljaanded, kirjandusloolised teatritõlgendused, meediakajastused, rikkalikud tsitaadid, mis on siinses keelekasutuses püsivalt juurdunud ning paroodiad kirjasõnas.

Rahvuslikkuse-müüti kinnistab film, kus filmitegelased on saanud rolli läbi eluaegse tuntuse.

Kohamüüti kinnistab muuseum, parv Amme jõel, katkilastud saunaaken, Tootsi maakera, graffitikunstniku Edward von Lõnguse seinamaaling „Sure, koer!“ Palamuse kaupluse seinal ning mitmed teised ettevõtmised.

Kõik see moodustab ühe tiheda võrgustiku, mis loob müüti ikka ja jälle uuesti.

Oskar Lutsu esikteosest „Kevade“ on saanud eesti kirjanduse tüvitekst ning sellel on olnud tähtis roll eestlaste rahvusliku enesetunnetuse ja omapära teadvustamisel. Müütilised tegelased elavad edasi teatris ja filmides, kus oodatakse taaskohtumisi oma kangelastega. Neid võetakse uutesse lugudesse ja juttudesse ning leiavad jätkuvalt rohket tsiteerimist.